
УДК 343.3

<https://doi.org/10.34142/23121661.2022.36.16>

orcid.org/0000-0003-0245-3727

© Гончаренко К.Ю., 2022

К.Ю. Гончаренко

**ДЕРЖАВНА ЗРАДА ЧИ КОЛАБОРАЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ? ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ
ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

K. Honcharenko

**TREASON OR COLLABORATIVE ACTIVITY?
PROBLEMS OF QUALIFICATION
OF CRIMES AGAINST THE FOUNDATIONS
OF NATIONAL SECURITY**

Анотація. Метою статті є розгляд співвідношення таких складів Кримінального кодексу України, як державна зрада та колабораційна діяльність, визначених статтями 111 та 111-1, порівняння та визначення проблем кваліфікації цих двох складів злочинів, підготовка пропозицій щодо їх розмежування.

З огляду на події сьогодення в Україні, які впливають на весь цивілізований світ, огляд такої теми, як співвідношення колабораціонізму та державної зради як двох складів кримінальних правопорушень, є особливо актуальним та значущим для юридичної науки та практики загалом. Питання колабораціонізму, його ознаки та визначення складу такого злочину, виокремлення проблем кваліфікації таких двох видів злочинів проти основ національної безпеки, як державна зрада та колабораціонізм є викликом для українських фахівців у галузі права. Проблема кваліфікації державної зради та колабораційної діяльності потребує аналізу та чіткої позиції правників.

Авторка дійшла висновку, що основною відмінністю є те, що колабораціоністські дії вчиняються винною особою уже в умовах окупації чи агресії.

Ключові слова: колабораційна діяльність, колабораціонізм, державна зрада, злочини проти основ національної безпеки України, кваліфікація злочинів.

Abstract. The purpose of the article is to consider the ratio of such components of the Criminal Code of Ukraine as treason and collaborative activity, defined by Articles 111 and 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, to compare and outline the problems of qualification of these two components of crimes, to make proposals for distinguishing between such components of crimes.

Given the current events in Ukraine, which affect the entire civilized world, the review of such a topic as the relationship between collaborationism and treason as two bordering types of criminal offenses is particularly relevant and significant for legal science and practice as a whole.

The issue of collaborationism, its signs and the definition of the composition of such a crime, the identification of the problems of qualification of such two types of crimes against the foundations of national security as treason and collaborationism are a challenge for Ukrainian legal experts. The problem of the qualification of treason and collaborative activity requires analysis and a clear position of lawyers.

The author concludes that the main contextual difference can be considered that collaborative actions are committed by the guilty person already in the conditions of the occupation or aggression. It is not for nothing that the term "collaborationism" is considered voluminous, which is why, apparently, an eight-part article and a note appeared for the first time in a special part of the criminal law. At the same time, almost each of the parts contains several components of criminal offenses, so we can predict many more discussions by practitioners and scientists, in order to improve its content, and with the analysis of future judicial and investigative practice.

Keywords: collaborative activity, collaborationism, treason, crimes against the foundations of national security of Ukraine, qualification of crimes.

Постановка проблеми. Згідно з Законом України № 2108-IX від 03.03.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» було внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі –КК України), зокрема Кодекс було доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність».

З того часу, як було внесено такі новели до Кримінального кодексу України, актуальним стало питання розрізнення його статей 111 та 111-1. Питання кваліфікації цих двох складів злочинів, розрізнення цих складів злочинів, які дійсно є суміжними та складними для кваліфікації, потребують детального аналізу та внесення пропозицій.

Мета статті. Метою цього дослідження є розгляд статей 111 та 111-1 Кримінального кодексу України та визначення співвідношення складів злочинів, передбачених цими статтями задля розмежування понять державної зради та колабораційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Стаття 111 Кримінального кодексу України так визначає дефініцію «Державна зрада»: «Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» [1].

Водночас стаття 111-1 Кримінального кодексу України визначає «колабораційну діяльність» як «публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-

агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [1].

Інакше кажучи, колабораціонізм – це співпраця громадянина держави із державою-агресором, безпосередньо з ворогом з метою забезпечення інтересів ворога та заподіяння шкоди власній державі.

Згідно з новою статтею Кримінального кодексу України колабораціонізмом є «добровільне заняття різного роду посад у незаконних органах влади, які створені на тимчасово окупованих територіях, в тому числі, окупаційних адміністраціях держави-агресора, а також участь у діяльності цих організацій» [1].

Так само колабораціонізмом є «публічний заклик до проведення незаконних виборів чи референдумів на тимчасово окупованій території» [1].

Варто зазначити, що до таких дій належить «добровільне заняття посад у створених державою-агресором судових або правоохоронних органах, як і добровільна участь у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора та надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти України» [1].

Ст.111-1 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за організацію та проведення саме політичних заходів. До таких належать з'їзди, мітинги, демонстрації, конференції тощо з метою підтримки держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань. Так само колабораціонізмом є підготовка та участь у таких заходах [1].

До такої діяльності належить здійснення інформаційної роботи в співпраці з державою-агресором або її окупаційною адміністрацією, яка спрямована на підтримку держави-агресора чи її органів або збройних формувань, зокрема щодо уникнення нею відповідальності за таку агресію проти України. У цьому контексті можна говорити про відповідальність за здійснення пропаганди відповідного характеру [1].

Колабораційною діяльністю також є передача матеріальних ресурсів, іншої фінансової допомоги військовим держави-агресора, а також залучення до відповідної діяльності, зокрема господарської взаємодії з державою-агресором тощо.

Колабораційною діяльністю є вчинення дій, прийняття рішень чи бездіяльності, що призвели до загибелі людей або настання тяжких наслідків, зокрема це дії чи рішення осіб, які перебувають на посадах у незаконних органах, створених державою-агресором. Саме за ці діяння передбачена найтяжча відповідальність.

Відтепер усі вищезазначені дії підлягають покаранню. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність визначається статтею 111-1

Кримінального кодексу України. Покарання можуть варіюватися від заборони обіймати певні посади до довічного позбавлення волі.

«Варто звернути увагу на те, що в реаліях російської агресії та масового застосування окупаційними військами насильства по відношенню до народу України з метою захоплення влади, актуальним стає відповідальність особи за дії або бездіяльність, що були вчинені особою під впливом фізичного або психічного насильства» [2]. Отже, необхідно зазначити, що відповідно до ст. 40 Кримінального кодексу України не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками [1].

Нагадаємо, що закон від 3.03.2022 №2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [3] набув чинності 15 березня цього року. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) склало і передало до Служби безпеки України (далі – СБУ) перелік із 245 осіб, які можуть бути причетними до колабораційної діяльності. Лише за місяць кількість осіб у реєстрі НАЗК збільшилася вдвічі [4].

Загалом, за даними ДСАУ, на сьогодні до місцевих загальних судів надійшло 564 кримінальні провадження щодо воєнних злочинів відносно 582 осіб, з яких розглянуто 243 провадження відносно 246 осіб. Зокрема надійшло 43 кримінальні провадження за ст.111-1 «Колабораційна діяльність» КК щодо 45 осіб [4].

Під час аналізу будь-яких питань щодо проблем кваліфікації злочинів варто звертати увагу на судову практику. На думку судді ККС ВС, в умовах воєнного стану створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань має отримувати кримінально-правову оцінку як державна зрада (ст. 111 КК України), як і участь у бойових діях: у складі формувань, зазначених у диспозиції ч. 7 ст. 111-1 КК України, або через надання допомоги через сприяння вирішенню конкретних бойових завдань. Водночас сама участь у таких формуваннях за ч. 7 ст. 111-1 КК України має тлумачитись як добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора. Така цікава точка зору є слушною та такою, що дає розуміння відокремлення статті 111 від статті 111-1 Кримінального кодексу України [5].

Варто зазначити, що, на мою думку, нова стаття Кримінального кодексу України про колабораційну діяльність сконструйована законодавцем занадто складно. Передусім вона містить вісім частин і лише ч. 8 є кваліфікованим складом. Усі інші частини (з 1 по 7) є самостійними складами кримінально-

караних діянь. Навіть у кожній із таких частин законодавець формулює декілька форм вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Таким чином, якщо розглянути питання безпосереднього розмежування складів злочинів, що передбачені статтями 111 та 111-1 Кримінального кодексу України, то відповідь можна знайти, проаналізувавши об'єктивну сторону кожного зі складів.

Колабораційну діяльність потрібно відрізнити від державної зради за їхніми ознаками, хоча визначення об'єктивної сторони такого злочину, як державна зрада, у диспозиції статті 111 КК викладено досить узагальнено, а тому всі склади злочину, що зазначені в ст. 111-1 КК, вчинені громадянами України, можуть кваліфікуватися як окремі випадки державної зради [6].

Можна визначити такі ознаки, що відрізняють колабораційну діяльність від державної зради: державна зрада, на відміну від колабораційної діяльності завжди вчиняється громадянином України; державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора; державною зрадою є випадки, що визначені в ст. 111 КК, зокрема перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в здійсненні підривної діяльності проти України [1].

Об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та 111-1 КК, є основи національної безпеки України. Як зазначено в змісті ч. 8 ст. 111-1 КК, додатковим об'єктом є життя й здоров'я людей та право власності.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, що передбачені усіма частинами ст. 111-1, визначається прямим або непрямим умислом. У деяких складах кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК важливе значення має добровільність, бо якщо особа здійснювала відповідні дії недобровільно, а під примусом, то склад правопорушення відсутній [7].

Загалом колабораційна діяльність, як і державна зрада, загрожує суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Так, в перші дні дії нової статті 111-1 КК, за повідомленнями в ЗМІ, були зареєстровані провадження за фактами вчинення цих злочинів.

Загалом з 24 лютого 2022 року ДБР розслідує 881 злочин проти основ національної безпеки, а саме: 733 кримінальні провадження за державну зраду (ст. 111 ККУ), 113 проваджень – за колабораційну діяльність (ст. 111-1 ККУ), 9 – щодо пособників державі-агресору (ст. 111-2 ККУ) тощо [8].

Висновки. Отже, протягом останніх восьми років в Україні виникла потреба визнати такі дії, як колабораційна діяльність, незаконними за чинним кримінальним законодавством України. За загальним визначенням, колаборант співпрацює з окупантом на шкоду власній державі. До статті, яка встановлює

кримінальну відповідальність за державну зраду (ст. 111 Кримінального кодексу), внесено зміни, які розширюють підстави для застосування цього принципу, тому на сьогодні складно кваліфікувати такі види злочинів, що передбачені статтями 111 та 111-1 Кримінального кодексу України. Основна контекстуальна відмінність полягає в тому, що колабораціоністські дії вчиняються винною особою уже в умовах окупації чи агресії. Недарма термін «колабораціонізм» вважається широким за своїм змістом, тому, мабуть, стаття, що складається з восьми частин, і примітки вперше з'явилися в особливій частині Кримінального кодексу України. Водночас, майже кожна з частин містить декілька складів кримінального правопорушення, завдяки чому можна спрогнозувати значно більшу кількість дискусій між юристами-практиками та науковцями з метою вдосконалення її змісту та аналізу майбутньої судово-слідчої практики.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-П. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>; 2. Південно-східне міжрегіональне управління міністерства юстиції м. Дніпро. Державна зрада: все, що треба знати. https://psjust.gov.ua/post_news; 3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України. URL: <http://www.golos.com.ua/documents/z-2108-ix.pdf>; 4. Закон і бізнес. Чи не щодня СБУ повідомляє про викриття нових колаборантів у різних регіонах країни. За час дії нової статті КК під суд віддали 45 колаборантів – ДСАУ. URL: <https://zib.com.ua/ua/pda/151636.html>; 5. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. 2022. ГО «Вектор прав людини». 2022. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>; 6. Яковюк І., Рубащенко М., Шульженко Н. Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК): загальний огляд та деякі законодавчі недоліки. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу, 18 березня 2022 р. Київ: Держ. торг. екон. ун-т, 2022. 224 с. ISBN 978-966-918-037-7. С. 130–134. DOI: 10.31617/k.knute.2022-03-18; 7. Науково-практичний коментар до статті 111 Кримінального кодексу України. Мего-Інфо – Юридичний портал № 1. <http://mego.info>; 8. Державне бюро розслідувань. Для ЗМІ. Новини. З початку російської агресії ДБР розслідує 881 провадження щодо зрадників та колаборантів (ІНФОГРАФІКА). <https://dbr.gov.ua/news/z-pochatku-rosijskoi-agresii-dbr-rozslidue-881-provadhennya-shhodo-zradnikiv-ta-kolaborantiv-infografika>.